

CZU: 343.61

ACTELE DE VIOLENȚĂ ALE VICTIMEI ÎN CONTEXTUL INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA ART.146 DIN CODUL PENAL

Rodica BERDILO

Universitatea de Stat din Moldova

În prezentul articol autorul își propune să examineze noțiunea „acte de violență” din art.146 CP RM sub următoarele aspecte: 1) forma conduitei – activă sau pasivă – a victimei care recurge la actele de violență; 2) caracterul – fizic sau psihic – al unei astfel de violențe; 3) atitudinea psihică a victimei față de actele sale de violență; 4) (i)legalitatea unor asemenea acte etc. În contextul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, actele de violență ale victimei se pot exprima doar sub formă de acțiune. O astfel de violență poate avea doar un caracter fizic. Atitudinea psihică a victimei infracțiunii, prevăzute la art.146 CP RM, față de actele sale de violență se poate exprima doar în intenție. Este obligatoriu ca actele de violență ale victimei infracțiunii în cauză să aibă un caracter ilegal. Sub incidența sintagmei „acte de violență” din art.146 CP RM intră nu doar violența infracțională. Nu este exclusă posibilitatea comiterii omorului în stare de afect în timpul unei altercații (încăierări). Ilegalitatea actelor de violență ale victimei, privită drept condiție obligatorie pentru aplicarea art.146 CP RM, comportă relevanță în ipoteza erorii de fapt. Or, de prezența acestei condiții depinde existența infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM.

Cuvinte-cheie: omor, stare de afect, acte de violență, acțiune, inacțiune, violență fizică, violență psihică, intenție, ilegalitate, eroare de fapt.

THE VICTIM'S VIOLENCE ACTS IN THE CONTEXT OF THE OFFENCE REFERRED TO IN ART.146 OF THE PENAL CODE

Within this article, the author goes to great lengths to examine the concept of “acts of violence”, mentioned in art.146 PC RM, considering the following aspects: 1) the form of behavior – active or passive – of the victim that resorts to acts of violence; 2) the physical or psychological character of such violence; 3) the victim's psychological attitude towards the committed acts of violence; 4) the (ill) legality of such acts, etc. In the context of the offence provided by art.146 PC RM, the victim's acts of violence are achieved only through action and such violence can only have a physical character. The victim's psychological attitude towards the committed acts of violence, with regard to the offence stipulated in art.146 PC RM, can only be described as direct intention. It is imperative that the victim's acts of violence in the context of the offence in question must be illegal. The concept of “acts of violence”, mentioned in art.146 PC RM, involves more than just criminal violence. We cannot exclude the hypothesis of murder committed in a state of affection during an altercation (skirmish). The illegality of the victim's acts of violence, regarded as an obligatory condition for the application of art.146 PC RM, is relevant only if there is compelling evidence of the factual error, given that, the presence of this condition dictates the existence of the offence set forth in art.146 PC RM.

Keywords: murder, state of affection, acts of violence, action, inaction, physical violence, psychological violence, intention, illegality, factual error.

Introducere

În conformitate cu art.146 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM), „omorul, săvârșit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de acte de violență sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei, se pedepsește cu închisoare de până la 5 ani”. După cum se poate remarca, actele de violență ale victimei se numără printre cauzele apariției stării de afect a făptuitorului. Datorită conștienței sale, sintagma „acte de violență” utilizată în art.146 CP RM nu poate să nu genereze întrebări legate de: 1) forma conduitei – activă sau pasivă – a victimei care recurge la actele de violență; 2) caracterul – fizic sau psihic – al unei astfel de violențe; 3) atitudinea psihică a victimei față de actele sale de violență; 4) (i)legalitatea unor asemenea acte etc. În cele ce urmează ne propunem să găsim răspunsuri la aceste întrebări.

Rezultate și discuții

Poate oare violența să fie comisă pe calea inacțiunii?

Unii autori răspund afirmativ la această întrebare. Astfel, A.Tighineanu menționează: „[...] violența poate fi și o inacțiune. De exemplu, neacordarea ajutorului necesar unui bolnav care este lăsat să moară în chinuri groaznice sau neluarea măsurilor de rigoare din partea statului în cazul în care poporul sau un grup social a

devenit victimă a unei epidemii sau a unui atac chimic și sunt lăsați să sufere fizic sau psihic. Această manifestare pasivă a medicului sau a statului reprezintă o faptă însoțită de violență, întrucât ei erau obligați să acționeze" [1]. A.G. Bezverhov exprimă o opinie asemănătoare: „Nu este exclus ca violența în accepțiune juridico-penală să se concretizeze într-o inacțiune ilegală. Spre exemplu, se are în vedere: omisiunea de a pune la dispoziția persoanei produse alimentare sau apă; lăsarea persoanei într-o încăpere friguroasă; altă inacțiune contrară legii, care cauzează unei alte persoane suferințe sau dureri fizice" [2]. Nu în ultimul rând, I.I. Gunea susține: „[...] violența se poate exprima nu doar sub formă de influențare asupra unei persoane, [...] dar și sub formă de inacțiune. Restrângerea violenței la forma activă de conduită, adică la acțiune, constituie efectul echivalării celor două specii relativ independente ale violenței: aplicarea propriei forțe și folosirea forței străine. Cât privește aplicarea propriei forțe, aceasta presupune o acțiune. Astfel, întâi de toate, forța este produsă, după care i se imprimă o anumită direcție. Dacă însă fapta se comite pe calea folosirii forței produse de o altă sursă, direcționarea unei astfel de forțe în vederea cauzării urmărilor prejudiciabile se poate face și prin inacțiune. De exemplu, în cazul când persoana, care suferă de o boală incurabilă și care nu se poate deplasa și îngriji de sine stăpător, este silită să transmită bunuri sau drepturile asupra acestora, fiind privată de hrană, vom fi în prezența unei dobândiri violente a bunurilor străine pe calea inacțiunii" [3].

Considerăm că autorii precitați admit o confuzie de noțiuni. Astfel, A.Tighineanu și A.G. Bezverhov confundă violența cu cauzarea de prejudicii fizice. Așa cum se va putea vedea *infra*, nu este obligatoriu ca violența să aibă ca rezultat producerea de prejudicii fizice. În afară de aceasta, cauza prejudiciilor fizice poate consta nu doar în violență, dar și în fapte de altă natură (de exemplu, în faptele prevăzute la art.149, 157, 162, 163 sau altele din Codul penal).

La rândul său, I.I. Gunea confundă violența cu profitarea de starea de neputință a persoanei, secundată de agravarea acestei neputințe. În context, pot fi făcute paralele cu situația relatată de S.Brînza și V.Stati: „În [...] art.201¹ CP RM, noțiunea de violență este utilizată în înțelesul cel mai larg posibil. O asemenea accepțiune a noțiunii de violență este cu mult mai amplă decât cea a noțiunii de violență utilizate în art.146, 156, 158, 167, 168, 179, 193, 208, 209 sau altele din Codul penal. În acest plan, este nelipsit de interes punctul de vedere aparținând lui R.E. Tokarciuk: atribuirea unei singure denumiri – „violență” – tuturor variațiilor de agresivitate ale conduitei umane împiedică prevenirea exercitării unor forme de sine stătătoare ale constrângerii asupra persoanei, precum și limitează perceperea esenței juridice adevărate a acestor variații de agresivitate. Diversificarea variațiilor în cauză necesită efectuarea unor studii doctrinare aparte care să nu fie restrânse la discuțiile asupra apartenenței lor la conceptul de violență, umflat artificial [4]. Drept urmare, [...] propunem ca sintagma „relele tratamente” și nu termenul „violență” să desemneze generic modalitățile faptice de realizare a infracțiunii specificate la art.201¹ CP RM” [5].

Ad litteram, „violență” înseamnă faptul de a întrebuița forța brutală [6, p.1163]. Aceasta implică o „intervenție activă” [7, p.48], „o activitate prin care corpul unei persoane iese din pasivitate” [8, p.232], ceea ce se pretează sintagmei „acte (sublinierea ne aparține – *n.a.*) de violență”. După A.Ungureanu, „acțiunea poate consta în unul sau mai multe acte materiale [...]” [9, p.79]. La rândul său, V.Dobrinioiu susține: „Actul este o mișcare materială, o operație materială care intră în compunerea acțiunii [...]” [10, p.155]. Astfel, folosind în art.146 CP RM sintagma „acte de violență”, legiuitorul sugerează că actele în cauză pot apărea doar în conjunctura unei acțiuni. Această stare de lucruri derivă și din faptul că, în varianta în limba rusă a art.146 CP RM, dispoziția are următorul conținut: „Убийство, совершенное в состоянии наступившего внезапно аффекта, вызванного насильственными действиями или тяжким оскорблением либо иными противозаконными или аморальными действиями (sublinierea ne aparține – *n.a.*) потерпевшего [...]”.

Legată de interpretarea art.146 CP RM este o altă întrebare: care influențare – fizică sau psihică – asupra persoanei intră sub incidența noțiunii „acte de violență” din art.146 CP RM?

Unii autori consideră că noțiunea în cauză desemnează atât violența fizică, cât și cea psihică [11, p.14-15; 12, p.4; 13, p.17; 14, p.7]. Alți autori restrâng înțelesul acestei noțiuni doar la violența fizică [15, p.85-86; 16, p.16; 17; 18, p.24].

I.P. Danilcenko explică: noțiunea „violența psihică”, larg utilizată în științele socioumaniste, este rar folosită în jurisprudență. Cel mai adesea, în jurisprudență, această noțiune este substituită prin alta – „amenințarea cu violență” [19]. Totuși, în art.146 CP RM legiuitorul nu recurge la noțiunea „amenințarea cu violență”. Legiuitorul folosește sintagma „acte de violență”, fără a preciza caracterul – fizic sau psihic – al unei astfel de violențe. Drept urmare, suntem de acord cu S.Brînza, care afirmă: „În aceste condiții, optăm pentru interpretarea restrictivă a noțiunii „acte de violență”, în sensul de „violență fizică”. Aceasta întrucât în alte

norme penale sensul noțiunii de violență este tocmai acesta (de exemplu, în dispoziția de la alin.(2) art.179, lit.e) alin.(2) art.187, art.188, 189, alin.(3) art.192¹, art.193 și altele din Codul penal)" [20]. În realitate, lista unor astfel de norme este mult mai mare, incluzând și lit.a) alin.(1) art.137, art.167, lit.a) alin.(3) art.180¹, lit.b) alin.(2) art.192¹, lit.a) alin.(3) art.208, lit.b) alin.(2) art.209, lit.e) alin.(2) și lit.b) alin.(3) art.217⁴, lit.b) alin.(2) art.275, alin.(1) art.287, lit.a) alin.(1) art.289³ și alin.(4) art.295 CP RM. În toate aceste norme, alături de noțiunea „violență” se utilizează noțiunea „amenințarea cu violență”.

Doar în două norme din Partea specială a Codului penal se utilizează noțiunea de violență fizică, ca noțiune complementară cu noțiunea de violență psihică. Ne referim la lit.a) alin.(1) art.165 („violență fizică sau psihică”) și la lit.a) alin.(2) art.206 („violență fizică și/sau psihică”) CP RM. Însă, în art.146 CP RM nu se folosesc astfel de sintagme. Luând aceasta în considerare, interpretăm că legiuitorul ne sugerează că în art.146 CP RM noțiunea „acte de violență” are înțelesul exclusiv de violență fizică.

Extrapolând, conchidem că în toate celelalte norme penale, în care apare noțiunea „violență” (cu excepția lit.a) alin.(1) art.165 și lit.a) alin.(2) art.206 CP RM), se are în vedere exclusiv violența fizică. O asemenea concluzie rezultă din alin.(2) art.3 CP RM.

Cât privește violența psihică ilegală, aceasta intră sub incidența noțiunii „alte acte ilegale” din art.146 CP RM. Astfel, exemple de violență psihică ilegală constituie infracțiunile prevăzute la alin.(5) art.142, art.155, lit.d) alin.(2) art.189, art.272, alin.(7) art.295, alin.(3) art.295¹, alin.(4) sau (5) art.295², alin.(1) art.349, lit.c) alin.(2) art.349, art.367 ori altele din Codul penal.

În altă privință, S.Brînza opinează: „După gradul de intensitate, actele de violență pot evolua de la violența nepericuloasă pentru viața sau sănătatea persoanei până la omorul intenționat” [20]. Dezvoltând această idee, considerăm că sub incidența noțiunii „acte de violență” din art.146 CP RM intră următoarele forme de violență: 1) cauzarea intenționată a leziunilor corporale (care nu implică un prejudiciu adus sănătății) sau violența îndreptată spre cauzarea unor astfel de urmări; 2) vătămarea intenționată ușoară, medie sau gravă a integrității corporale sau a sănătății ori violența îndreptată spre cauzarea unor asemenea urmări; 3) cauzarea intenționată a morții victimei sau violența îndreptată spre cauzarea unei astfel de urmări.

În art.189 CP RM sunt menționate aparte amenințarea cu violența (alineatul (1)) și amenințarea cu moartea (a se citi – cu omorul) (litera d) alinetaul (2)). Din aceste două dispoziții ale art.189 CP RM ar reieși că omorul nu constituie o formă a violenței. Totuși, această concluzie este infirmată de alte prevederi ale Codului penal (art.155, 272, 280, 349, 352 și 367). În aceste prevederi, noțiunea „amenințarea cu moartea” este folosită de rând cu noțiunea „amenințarea cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății”. Astfel, se poate deduce că, în prevederile comparate, legiuitorul doar diferențiază altfel formele de violență care constituie obiectul amenințării. În pofida acestor diferențe inerente, omorul trebuie considerat forma cea mai gravă a violenței. De aceea, în normele penale, în care se recurge la sintagma „amenințarea cu violență” sau la termenul „amenințare (art.137, 167, 173, 175¹, 179, 180¹, 188, alin.(3) art.192¹, 193, 206, 208, 209, lit.b) alin.(3) art.217⁴, 245⁹, 247, 275, 287, 289³, 295 și 309 CP RM), se are în vedere, *inter alia*, amenințarea cu omor.

După cum se poate observa, mai sus am prezentat într-o manieră alternativă formele de violență: violența soldată cu urmări prejudiciabile sau violența propriu-zisă. Explicația unei astfel de abordări rezultă, de exemplu, din pct.6 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr.23 din 28.06.2004: „Prin violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei [...] se are în vedere violența care s-a soldat cu vătămare medie sau ușoară a integrității corporale sau a sănătății ori care, deși nu a cauzat aceste urmări, comportă la momentul aplicării sale, datorită metodei de operare, un pericol real pentru viață și sănătate (sublinierea ne aparține – n.a.). Sub incidența noțiunii „violență periculoasă pentru viață și sănătate” nimeresc și cazurile: de compresiune a gâtului cu mâinile sau cu ajutorul unui șnur; de ținere îndelungată a capului victimei sub apă; de îmbrăcare pe capul victimei a unei pungi de polietilenă; de aruncare a victimei de la înălțime ori dintr-un mijloc de transport etc. Deși asemenea acțiuni violente pot să nu provoace nici moartea victimei, nici vătămarea medie sau ușoară a integrității corporale sau a sănătății acesteia, totuși, datorită caracterului lor, ele creează un pericol real pentru viață și sănătate” [21].

Nu poate fi trecută cu vederea nici opinia exprimată de A.G. Bezverhov: „Violența se poate exprima fie în (1) săvârșirea doar a acțiunii care nu s-a soldat cu urmări prejudiciabile sub forma unui prejudiciu fizic, fie în (2) săvârșirea acțiunii prin care, intenționat, sănătății i se aduce un prejudiciu sau se cauzează moartea unei alte persoane” [2]. Această opinie este preferabilă în comparație cu punctul de vedere al lui I.S. Kolesnikov:

„Noțiunea de vătămare a integrității corporale sau a sănătății diferă de noțiunea de violență, deoarece violența întotdeauna reprezintă o acțiune, iar vătămarea integrității corporale sau a sănătății constituie o urmare prejudiciabilă. În acest fel, acțiunea trebuie privită în calitate de categorie aparte a noțiunii de violență. În genere, pare a fi discutabilă necesitatea specificării urmărilor prejudiciabile în definiția noțiunii de violență. Or, într-o asemenea definiție nu poate fi prezentat întregul spectru al urmărilor prejudiciabile produse în rezultatul aplicării violenței. Astfel de urmări pot presupune fie afectarea doar a tegumentelor unei persoane, fie lezarea integrității anatomice a organelor de importanță vitală care a dus la decesul persoanei” [22]. Atât infracțiunile prevăzute la art.151 și 152 CP RM, cât și fapta prevăzută la art.78 din Codul contravențional constituie exemple de violență. Sintagma „vătămarea integrității corporale (sau a sănătății)”, utilizată în denumirea acestor trei articole, apare în două accepțiuni: 1) urmarea prejudiciabilă (accepțiunea *stricto sensu*); 2) acțiunea prejudiciabilă, urmarea prejudiciabilă și legătura de cauzalitate dintre acțiunea prejudiciabilă și urmarea prejudiciabilă (accepțiunea *lato sensu*). I.S. Kolesnikov a avut în vedere doar accepțiunea *stricto sensu*, pe când A.G. Bezverhov s-a referit implicit la ambele accepțiuni consemnate mai sus.

Din perspectiva celor menționate *supra*, pune în gardă următorul enunț dintr-o speță: „[...] loviturile cu palma (care, conform raportului de expertiză medico-legală, nici măcar n-au provocat leziuni corporale) în adresa inculpatei nu puteau avea urmări grave pentru aceasta și n-au putut s-o aducă în starea de afect” [23]. Totuși, acest enunț trebuie privit prin prisma dispoziției art.146 CP RM de până la intrarea în vigoare a Legii nr.277 din 18.12.2008 pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova [24] (în continuare – Legea nr.277 din 2008). Or, înainte de acest moment, în art.146 CP RM se utiliza sintagma „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui”. Această sintagmă a fost exclusă prin respectiva lege. Așa cum menționează S.Brînza și V.Stati, potrivit legii penale în vigoare, „pentru calificarea faptei conform art.146 CP RM nu are importanță dacă actele ilegale sau imorale ale victimei au sau pot avea urmări grave pentru făptuitor sau pentru persoanele apropiate lui. O astfel de împrejurare poate fi luată în considerare numai la individualizarea pedepsei pentru omorul săvârșit în stare de afect” [25, p.308, 309]. Mai mult, conform variantei în vigoare a art.146 CP RM, calificarea faptei conform acestui articol nu depinde nici de prezența sau lipsa urmărilor grave ale actelor ilegale sau imorale ale victimei pentru făptuitor ori pentru persoanele apropiate lui, nici de gravitatea unor astfel de urmări. Din această cauză, considerăm lipsită de temei următoarea remarcă dintr-o speță: „[...] acțiunile de molestare ale părții vătămate nu au atins un grad sporit; or, inculpatului nu i-au fost cauzate vătămări corporale ce ar denota insistența primului de a-și duce la final scopul său [...]” [26]. Or, spre deosebire de speța precedentă, în aceasta din urmă a fost aplicat art.146 CP RM în varianta de după intrarea în vigoare a Legii nr.277 din 2008.

În contextul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, actele de violență ale victimei pot fi particularizate nu doar în funcție de gradul de intensitate. De asemenea, violența, pe care o aplică victima, poate fi: 1) auto-nomă sau 2) parte a unui întreg.

Sub acest aspect, C.Reghini susține just: „În noțiunea de violență sunt cuprinse și infracțiunile complexe în al căror conținut este inclusă aceasta (viol, tâlhărie)” [27]. Opinie similară exprimă V.K. Grișciuk și M.I. Melnik: „Noțiunea de violență [...] își găsește expresia în [...] privațiunea ilegală de libertate, viol, acțiunile violente cu caracter sexual etc.” [28, p.282].

De exemplu, în următoarea speță, violența reprezintă o parte a răpirii unei persoane în sensul art.164 CP RM: *M.S. a fost condamnat în baza art.146 CP RM. La 19.06.2012 acesta se afla în propria gospodărie din satul Sipoteni, raionul Călărași. Din cauza unor relații ostile ale lui M.S. cu G.G. și I.G., acești doi au intrat fără permisiune în curtea lui M.S., unde l-au bătut și au încercat să-l închidă în portbagajul mașinii cu care au venit, pentru a-l duce într-o direcție necunoscută. Însă, M.S. a scăpat din mâinile agresorilor, a luat pușca din casă și, aflându-se în stare de afect fiziologic, a tras un foc în direcția lui G.G. Drept urmare, acesta a decedat pe loc* [29].

În cele ce urmează ne vom pronunța asupra atitudinii psihice a victimei față de actele sale de violență.

În opinia lui C.Reghini, „violența ca act provocator poate [...] să îmbrace forma vătămării corporale din culpă” [27]. De asemenea, A.V. Naumov afirmă: de regulă, infracțiunile violente se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție. Totuși, este posibil ca infracțiunile în cauză să fie comise din imprudență (de exemplu, lipsirea de viață din imprudență în rezultatul unei acțiuni intenționate (spre exemplu, al unei vătămări a integrității corporale sau a sănătății) [30, p.62].

În opoziție, N.V. Ivanțova opinează: „Caracteristica subiectivă a violenței constă în caracterul intenționat al acesteia. [...] Dorința de a cauza un prejudiciu fizic [...] sau admiterea conștientă a acestuia [...] exclud imprudența în cazurile de violență” [31]. De asemenea, L.Nakonecina afirmă: „[...] infracțiunile violente pot fi comise doar cu intenție” [32]. La rândul lor, S.Brînză și V.Stati susțin: „[...] violența poate presupune manifestarea doar a intenției în raport cu prejudiciile pe care le implică. Manifestarea imprudenței față de aceste prejudicii nu este compatibilă cu esența juridică a violenței. Prejudiciile cauzate victimei, față de care făptuitorul manifestă imprudență, depășesc limitele violenței” [33]. Această poziție este asemănătoare cu cea enunțată în pct.9 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP RM), nr.11 din 24.12.2012: „Pentru a deosebi omorul intenționat de lipsirea de viață din imprudență (art.149 CP RM) urmează să se atragă atenția asupra faptului că omorul dă expresie unei conduite violente, reprezentând o formă de manifestare a făptuitorului care a luat hotărârea de a suprima viața unei persoane și se folosește de mijloacele apte să realizeze acest scop, pe când în cazul lipsirii de viață din imprudență nu avem un act de violență, ci o conduită greșită a făptuitorului într-o situație periculoasă, susceptibilă să producă, în anumite împrejurări, consecințe sub formă de moarte cerebrală a victimei” [34].

Cu riscul de a ne repeta, consemnăm că, literalmente, „violență” înseamnă faptul de a întrebuița forța brutală [6, p.1163]. Prin excelență, întrebuițarea forței brutale poate presupune doar intenția. De aceea, în cazul violenței, persoana care o aplică fie își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sale și dorește săvârșirea acestei acțiuni, fie își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sale, prevede urmările ei prejudiciabile, dorește sau admite, în mod conștient, survenirea acestor urmări. Este de neconceput ca, în cazul violenței, persoana care o aplică fie să-și dea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sale, să prevadă urmările prejudiciabile și să considere în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate, fie să nu-și dea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sale, să nu prevadă posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă.

În altă ordine de idei, necesită analiză problema (i)legalității actelor de violență ale victimei infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM.

Din dispoziția acestui articol rezultă că sintagma „alte acte ilegale” se află într-un raport de tipul „întreg-parte” față de sintagma „acte de violență”. Altfel spus, actele de violență ale victimei, care provoacă starea de afect a făptuitorului, trebuie să aibă un caracter ilegal.

Nu ne putem ralia părerilor exprimate de A.V. Bailov și L.V. Serdiuk. Conform acestora, în accepțiune juridică, violența poate fi doar ilegală. În virtutea acestui fapt, ar fi de prisos specificarea ilegalității violenței în dispoziția articolului dedicat omorului săvârșit în stare de afect. Or, noțiunea de violență din acest articol deja presupune o astfel de caracteristică [35, p.6; 36, p.13]. De asemenea, nu recomandăm legiuitorului autohton implementarea modelului reglementar consacrat în: art.82 din Codul penal al Republicii Albania [37]; art.103 din Codul penal al Republicii Estonia [38]; art.120 din Codul penal al Republicii Letonia [39]; art.93 din Codul penal al Mongoliei [40]; art.115 din Codul penal al Republicii Serbia [41]; art.128 din Codul penal al Republicii Slovenia [42] etc. În aceste articole (care corespund cu art.146 CP RM) lipsește specificarea cu privire la ilegalitatea actelor de violență ale victimei. În cazul în care în art.146 CP RM termenul „violență” s-ar referi la acțiunea făptuitorului, nu am avea nicio obiecție. Însă, în acest articol termenul „violență” se referă la acțiunea victimei.

Este posibil ca actele de violență legale ale victimei să provoace starea de afect a făptuitorului. Însă, într-un astfel de caz art.146 CP RM nu va putea fi aplicat. Legitima apărare a victimei sau alte cauze, care înlătură caracterul penal al faptei, exclud aplicarea acestui articol. Acest punct de vedere își găsește susținerea în literatura de specialitate [20, 43, 44, 45]. Dacă actele de violență ale victimei implică oricare dintre cauzele enumerate în Capitolul III al Părții generale a Codului penal, făptuitorul urmează să răspundă în baza art.145 CP RM.

V.I. Tkacenko este de părere că, în contextul omorului săvârșit în stare de afect, actele de violență ale victimei trebuie să fie nu pur și simplu ilegale. Este necesar ca ele să se caracterizeze prin ilegalitate penală [16, p.10]. Obiectând, apelăm și de această dată la argumentul pe care l-am invocat *supra*: în cazul în care în art.146 CP RM sintagma „acte de violență” s-ar referi la acțiunea făptuitorului, nu am avea nicio obiecție. Însă, în acest articol sintagma „acte de violență” se referă la acțiunea victimei. În consecință, nu este justificată restrângerea ilegalității actelor de violență ale victimei infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM la ilega-

litatea penală. Sub acest aspect, sprijinim opinia exprimată de I.A. Krasikov: „Starea de afect trebuie să fie provocată de actele ilegale ale victimei. La actele ilegale se raportează actele considerate ilegale de oricare ramură a dreptului (dreptul civil, dreptul muncii, dreptul administrativ etc.) [46]. A.N. Popov are o poziție similară [47, p.28-29].

În concluzie, sub incidența sintagmei „acte de violență” din art.146 CP RM intră nu doar violența concretizată în una dintre infracțiunile prevăzute la art.145-148, 151, 152 sau altele din Codul penal. Sub incidența acestei sintagme intră și violența concretizată, de exemplu, în una dintre faptele prevăzute la art.78 sau 78¹ din Codul contravențional.

Din perspectiva ilegalității actelor de violență ale victimei infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, nu poate fi trecută cu vederea examinarea posibilității comiterii omorului în stare de afect în timpul unei altercații (încăierări).

Din punctul de vedere al lui A.Mariș și D.Georgian, „actul provocator săvârșit de victimă trebuie să nu fi fost precedat de o agresiune sau de o provocare din partea infractorului. Infracțiunea provocată trebuie să fi fost săvârșită asupra provocatorului” [48]. Această aserțiune este valabilă în ipoteza stabilită la lit.g) alin.(1) art.76 CP RM: „ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea”. Însă, această aserțiune nu exclude posibilitatea comiterii omorului în stare de afect în timpul unei altercații (încăierări), chiar dacă altercația este provocată de către subiectul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM. Faptul că acesta provoacă altercația nu înseamnă că victima infracțiunii analizate nu ar putea provoca starea de afect a subiectului infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM.

Din aceste considerente, nu putem agree părerea exprimată de A.N. Popov: dacă omorul este săvârșit în timpul unei altercații, nu vom fi în prezența omorului săvârșit în stare de afect [47, p.33, 34]. O asemenea abordare este simplistă. Faptul că omorul în stare de afect este săvârșit în timpul unei altercații nu poate constitui de felul său un temei pentru a nu se aplica art.146 CP RM. În cazul în care sunt întrunite toate condițiile stabilite de acest articol, omorul în stare de afect, săvârșit în timpul unei altercații, trebuie calificat în baza art.146 CP RM. O astfel de soluție a fost reținută în următoarea speță: *S.Gh. a fost condamnat în baza art.90 CP RM din 1961, pentru omorul săvârșit în stare de afect. În fapt, la 21.01.2001, aproximativ la ora 00.30, acesta se afla în incinta unei băi de pe str. Miron Costin, com. Grătiești, mun. Chișinău. În aceste circumstanțe, S.Gh. a inițiat un conflict cu A.P., care ulterior a degenerat într-o bătaie. Aflându-se în stare de afect fiziologic, S.Gh. a tras un foc din pistolul pe care îl avea asupra sa în direcția lui A.P. Glonțul a nimerit în capul lui A.P., survenind decesul acestuia* [49].

În opinia lui V.I. Tkacenko, dacă în timpul altercației la una dintre persoanele încăierate apare starea de afect, sub a cărei influență aceasta comite omorul unuia dintre rivali, fapta urmează a fi calificată ca omor săvârșit în stare de afect [16, p.18]. La fel, V.V. Stașis menționează: starea de afect fiziologic poate apărea și în timpul unei altercații, fiind provocată de violența unuia dintre participanții la acea altercație. Comiterea omorului în timpul unei altercații nu poate de una singură să reprezinte împrejurarea care exclude posibilitatea calificării faptei ca omor săvârșit în stare de afect [50, p.391]. Fiind de acord cu aceste considerente, nu putem accepta argumentele prezentate în următoarea speță: *în cazul lui S.C., starea de afect nu a apărut subit și nici nu putea să apară, deoarece acesta și victima C.N. se aflau în conflict. Astfel, S.C. știa despre comportamentul agresiv al lui C.N. și se putea aștepta la orice acțiuni, inclusiv violente, din partea lui, atunci când l-a strigat de la poartă să se apropie, injurându-l. S.C., care putea să evite derularea conflictului, l-a acceptat, participând activ, prin aplicarea loviturilor cu coada de sapă asupra lui C.N., ca reacție la loviturile aplicate de victimă. În rezultat, a fost săvârșit un omor intenționat (art.145 CP RM) într-o încăierare reciprocă* [51].

Generaliter, dacă actele de violență ale unuia dintre cei care iau parte la altercație sunt ilegale, aceste acte provocând starea de afect la celălalt participant (la ceilalți participanți) la altercație, atunci cel (cei) din urmă va (vor) răspunde în baza art.146 CP RM. De asemenea, dacă actele de violență ale ambilor participanți (ale tuturor participanților) la altercație sunt ilegale, aceste acte provocând starea de afect la acel participant la altercație care comite omorul, atunci cel din urmă va răspunde în baza art.146 CP RM. Dacă însă actele de violență ale ambilor participanți (ale tuturor participanților) la altercație sunt legale, dar aceste acte nu provoacă starea de afect la acel participant la altercație care comite omorul, atunci cel din urmă va răspunde în baza art.145 CP RM. De asemenea, dacă actele de violență ale unuia dintre cei care iau parte la altercație sunt legale, aceste acte provocând starea de afect la celălalt participant (la celalți participanți) la altercație, atunci cel (cei) din urmă va (vor) răspunde în baza art.145 CP RM.

Continuând firul logic, nu putem împărtăși poziția exprimată de V.K. Grișciuk și M.I. Melnik: „Ilegalitatea actelor victimei este cea care constituie cauza apariției la făptuitor a stării emoțional-psihologice specifice care, la rândul său, generează reacția acestuia sub forma lipirii de viață a victimei” [28, p.283]. În opinia noastră, ilegalitatea actelor de violență ale victimei reprezintă o condiție obligatorie în vederea aplicării art.146 CP RM. Însă, nu ilegalitatea actelor de violență ale victimei este cea care provoacă starea de afect la făptuitor. Așa cum reiese din dispoziția art.146 CP RM, starea de afect la făptuitor o provoacă actele de violență ilegale ale victimei. Ilegalitatea reprezintă o caracteristică indispensabilă a actelor de violență ale victimei, nu însă o cauză a provocării stării de afect la făptuitor.

În același timp, ilegalitatea actelor de violență ale victimei, privită drept condiție obligatorie pentru aplicarea art.146 CP RM, comportă relevanță în ipoteza erorii de fapt. Or, de prezența acestei condiții depinde existența infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM. După A.Boroj, M.Gorunescu și M.Popescu, eroare de fapt este „necunoașterea sau cunoașterea incompletă sau greșită a unei stări, situații sau împrejurări de care depinde caracterul penal al faptei” [52, p.118]. Drept urmare, fapta urmează a fi calificată conform art.27 și 146 CP RM în cazul în care este îndreptată nemijlocit spre săvârșirea omorului în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violență ilegale ale victimei, dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, actele de violență ale victimei sunt legale. Așadar, în cazul în care făptuitorul consideră eronat că actele de violență ale victimei sunt ilegale, deși în realitate ele sunt legale, vom fi în prezența tentativei la omorul săvârșit în stare de afect. Într-un asemenea caz, nu ar fi întemeiată aplicarea art.145 CP RM. În consecință, pentru aplicarea art.146 CP RM, actele de violență ale victimei trebuie să fie ilegale nu doar în plan subiectiv, dar și în plan obiectiv. Dacă aceste acte sunt ilegale doar în plan subiectiv, calificarea se face conform art.27 și 146 CP RM.

Care trebuie să fie calificarea în cazul unei erori de fapt „inverse”? Ne referim la situația când fapta este îndreptată nemijlocit spre săvârșirea omorului în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violență legale ale victimei, dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, actele de violență ale victimei se dovedesc a fi ilegale. Privită prin prisma art.27 CP RM, o astfel de faptă ar trebui calificată ca tentativă la infracțiunea prevăzută la art.145 CP RM. Într-un asemenea caz, nu ar fi întemeiată aplicarea art.146 CP RM. În caz contrar, s-ar admite incriminarea obiectivă, ignorându-se dispoziția art.15 CP RM: „Gradul prejudiciabil al infracțiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracțiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă”. Determinarea gradului prejudiciabil al infracțiunii nu poate fi făcută decât luându-se în considerare toate cele patru elemente constitutive ale infracțiunii. Ignorarea unuia dintre aceste elemente – a laturii subiective a infracțiunii – ar avea ca rezultat stabilirea inexactă și discreționară a gradului prejudiciabil al infracțiunii.

Nu putem încheia analiza problemei privind (i)legalitatea actelor de violență ale victimei infracțiunii, prevăzute la art.146 CP RM, fără a lua în atenție o inițiativă legislativă recentă care vizează art.116 din Codul penal al Ucrainei [53] (în continuare – CPU) (articol care corespunde cu art.146 CP RM). Conform art.116 CPU, răspunderea se aplică pentru „omorul intenționat săvârșit în stare de tulburare emoțională puternică survenită în mod subit în rezultatul violenței ilegale, al maltratării sistematice sau al unei insulte grave din partea victimei”. După cum putem remarca, în art.116 CPU, la fel ca în art.146 CP RM, violența ilegală a victimei se numără printre cauzele apariției stării emoționale specifice a făptuitorului.

La 12.07.2016 a fost publicat proiectul Legii Ucrainei cu privire la introducerea modificărilor în unele legi ale Ucrainei în legătură cu ratificarea Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice [54]. În acest proiect a fost propusă reformularea dispoziției art.116 CPU, după cum urmează: „Omorul intenționat săvârșit în stare de tulburare emoțională puternică provocată fie de comportamentul victimei caracterizat prin cruzime sau care lezează onoarea și demnitatea persoanei, având un caracter sistematic, fie de tortura aplicată de victimă”. Observăm că în această dispoziție proiectată violența ilegală a victimei nu este nominalizată expres printre cauzele apariției stării de tulburare emoțională puternică la făptuitor. Sunt specificate doar anumite varietăți ale unei astfel de violențe. În afară de aceasta, în dispoziția proiectată a art.116 CPU nu este specificat caracterul ilegal al conduitei victimei. În cazul torturii acest caracter se subînțelege. Ceea ce nu s-ar putea spune despre anumite manifestări ale comportamentului victimei caracterizat prin cruzime sau care lezează onoarea și demnitatea persoanei, având un caracter sistematic.

Ulterior, la 20.03.2017 a fost publicat proiectul Legii Ucrainei cu privire la introducerea modificărilor în Codul penal al Ucrainei și în Codul de procedură penală al Ucrainei în legătură cu realizarea prevederilor

Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice [55]. Conform acestui proiect, dispoziția art.116 CPU ar fi urmat să aibă următorul conținut: „Omorul intenționat săvârșit în stare de tulburare emoțională puternică condiționată de comportamentul victimei caracterizat prin cruzime sau care lezează onoarea și demnitatea persoanei, având un caracter sistematic”. Renunțarea la a fi menționată în textul dispoziției tortura aplicată de victimă a fost explicată în felul următor: „Tortura reprezintă o specie a comportamentului caracterizat prin cruzime. De aceea, dacă în text se specifică un asemenea comportament, devine inutil ca în același context să fie consemnată tortura” [56].

La 06.12.2017 a fost adoptată Legea Ucrainei cu privire la introducerea modificărilor în Codul penal al Ucrainei și în Codul de procedură penală al Ucrainei în legătură cu realizarea prevederilor Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice [57]. La 22.12.2017 legea în cauză a fost expediată spre promulgare Președintelui Ucrainei, iar la 09.01.2018 Președintele Ucrainei a restituit legea respectivă Radei Supreme a Ucrainei [54].

Considerăm că acest model reglementar eșuat nu ar trebui recepționat de legiuitorul autohton. Aceasta întrucât modelul în cauză nu conține specificarea caracterului ilegal al violenței aplicate de către victimă. În esență, respectivul model promovează ideea susținută de E.V. Maslova: este necesar ca lista de cauze, care provoacă la făptuitor starea de afect, să fie exclusă din articolul dedicat omorului săvârșit în stare de afect. Starea de afect nu este acauzală, iar simularea acesteia este imposibilă. Drept urmare, ar fi suficientă atestarea stării de afect a făptuitorului, fără a fi luate în calcul cauzele provocării acesteia [58, p.10, 27]. Dacă s-ar opera excluderea propusă de E.V. Maslova, atunci s-ar admite aplicarea art.146 CP RM în cazul când starea de afect a fost provocată făptuitorului prin actele legale sau morale ale victimei. Ceea ce ar contraveni scopului legii penale. În acest sens, T.P. Budeakova afirmă just: însuși faptul aflării făptuitorului în momentul comiterii infracțiunii în stare de afect nu este un temei suficient pentru a-i atenua răspunderea. Or, afectul poate fi provocat, printre altele, de actele legale ale victimei [59]. Într-adevăr, care ar fi rațiunea atenuării răspunderii celui care săvârșește omorul persoanei care, de exemplu, a acționat în legitimă apărare?

Nu putem agreea nici propunerea lui O.S. Sotula de a completa articolul, în care este incriminat omorul săvârșit în stare de afect, cu sintagma „sau de alte acte ale victimei inacceptabile pentru făptuitor”. În opinia acestui autor, gradul de inacceptabilitate a actelor victimei ar urma să-l stabilească făptuitorul în funcție de viziunea lui asupra lumii, de principiile și valorile morale ale acestuia [60, p.18-19]. O abordare similară și-a găsit implementarea în §1 art.121 din Codul penal al Republicii Federative a Braziliei [61]. În corespundere cu acest articol, răspunderea se aplică pentru omorul săvârșit sub imperiul emoțiilor provocate subit și injust de către victimă. O asemenea abordare s-ar baza pe stabilirea de către făptuitor (nu de către legiuitor) a limitelor aplicării articolului privitor la omorul săvârșit în stare de afect. Făptuitorul ar fi cel care va determina dacă conduita victimei este justă sau nu, acceptabilă sau inacceptabilă. Cu alte cuvinte, făptuitorul ar fi cel care va stabili dacă și în ce măsură va răspunde pentru cele săvârșite. Bineînțeles, nu putem spijini o astfel de delegare de către stat a funcției de înfăptuire a justiției.

A.N. Krasikov menționează, cu drept cuvânt: așa cum sunt descrise actualmente, cauzele, care provoacă starea de afect la subiectul omorului săvârșit într-o astfel de stare, sunt greu de deosebit [62, p.108]. Mai tranșant se exprimă S.Brînză: se prezintă ca superfluă utilizarea în art.146 CP RM a noțiunii „acte de violență”. Actele de violență reprezintă nu altceva decât un exemplu de acte ilegale ale victimei. De aceea, ele nu merită a fi specificate în art.146 CP RM, din textul legii penale urmând a fi eliminată noțiunea care le desemnează [20]. Pe poziții similare se situează V.M. Burdin: în articolul, dedicat omorului săvârșit în stare de afect, termenul „violență” ar putea fi înlocuit prin sintagma „conduită ilegală”, care ar urma să desemneze întreaga gamă de manifestări de conduită ilegală a făptuitorului [63, p.93-94].

Luând în considerare cele menționate mai sus, recomandăm modificarea dispoziției art.146 CP RM după cum urmează: „Omorul săvârșit în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele ilegale ale victimei”.

Concluzii

Folosind în art.146 CP RM sintagma „acte de violență”, legiuitorul sugerează că actele în cauză pot apărea doar în conjunctura unei acțiuni. În același articol, noțiunea „acte de violență” are înțelesul exclusiv de violență fizică. Cât privește violența psihică ilegală, aceasta intră sub incidența noțiunii „alte acte ilegale” din art.146 CP RM. Pentru a califica fapta conform acestui articol, nu are importanță gradul de intensitate a actelor de violență ale victimei. De asemenea, violența, pe care o aplică victima, poate fi: 1) autonomă sau 2) parte a unui întreg. În cazul violenței, în general, și al actelor de violență ale victimei infracțiunii prevăzute la art.146

CP RM, în particular, atitudinea psihică se poate exprima doar în intenție. Actele de violență ale victimei infracțiunii în cauză trebuie să aibă un caracter ilegal. Este posibil ca actele de violență legale ale victimei să provoace la făptuitor starea de afect. Însă, într-un astfel de caz, art.146 CP RM nu va putea fi aplicat. Dacă actele de violență ale victimei implică oricare dintre cauzele enumerate în Capitolul III al Părții generale a Codului penal, făptuitorul urmează să răspundă în baza art.145 CP RM. Sub incidența sintagmei „acte de violență” din art.146 CP RM intră nu doar violența concretizată în una dintre infracțiunile prevăzute la art.145-148, 151, 152 sau altele din Codul penal. Sub incidența acestei sintagme intră și violența concretizată, de exemplu, în una dintre faptele prevăzute la art.78 sau 78¹ din Codul contravențional. Nu este exclusă posibilitatea comiterii omorului în stare de afect în timpul unei altercații (încăierări), chiar dacă altercația este provocată de către subiectul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM. În cazul în care sunt întrunite toate condițiile stabilite de acest articol, omorul în stare de afect, săvârșit în timpul unei altercații, trebuie calificat în baza art.146 CP RM. Ilegalitatea actelor de violență ale victimei reprezintă o condiție obligatorie în vederea aplicării art.146 CP RM, nu însă o cauză a provocării stării de afect la făptuitor. Fapta urmează a fi calificată conform art.27 și 146 CP RM în cazul în care este îndreptată nemijlocit spre săvârșirea omorului în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violență ilegale ale victimei, dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, actele de violență ale victimei sunt legale. În cazul în care fapta este îndreptată nemijlocit spre săvârșirea omorului în stare de afect survenită în mod subit, provocată de actele de violență legale ale victimei, dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, actele de violență ale victimei sunt ilegale, calificarea urmează a fi făcută în baza art.27 și 145 CP RM.

Referințe:

1. TIGHINEANU, A. Noțiunea și semnele violenței criminale. În: *Dreptul național în contextul proceselor integraționiste europene: materialele Conferinței științifico-practice internaționale (22 decembrie 2006)*. Chișinău: IRIM, 2006, p.527-530. ISBN 978-9975-9699-5-6
2. БЕЗВЕРХОВ, А.Г. Насилие и его виды в уголовном праве России: вопросы методологии, теории и практики. В: *Вестник СамГУ*, 2014, №11/1, с.94-110. ISSN 1810-5378
3. ГУНЯ, І.І. Види насильства в кримінальному праві. В: *Форум права*, 2014, №2, с.99-103. ISSN 1995-6134
4. ТОКАРЧУК, Р.Е. Этапы развития категории «насилие» в отечественном уголовном праве. В: *Подходы к решению проблем законодательства и правоприменения: сборник научных трудов адъюнктов и соискателей*. Омск: ОМА МВД России, 2007, Вып.14, с.27-36. ISBN 978-5-88651-562-6
5. BRÎNZA, S., STATI, V. Răspunderea penală pentru infracțiunea de violență în familie (art. 201¹ CP RM). În: *Revista Națională de Drept*, 2011, nr.10-11, p.3-11. ISSN 1811-0770
6. COTEANU, I., SECHE, L., SECHE, M. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1192 p.
7. ALECU, GH. *Instituții de drept penal: Partea generală și Partea specială*. Constanța: Ovidius University Press, 2010. 671 p. ISBN 978-973-614-579-7
8. НОТЦА, М.А. *Codul penal: comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007. 1593 p. ISBN (10) 973-115-001-3
9. UNGUREANU, A. *Drept penal român. Partea generală*. București: Lumina LEX, 1995. 462 p.
10. NISTOREANU, GH., DOBRINOIU, V., PASCU, I. et al. *Drept penal. Partea generală*. București: Europa Nova. 576 p.
11. СЫСОЕВА, Т. В. *Убийство, совершенное в состоянии аффекта: уголовно-правовые и виктимологические аспекты* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2000. 24 с.
12. ОСТАПЕНКО, Л.А. *Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України)* / Автореферат диссертации на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2003. 14 p.
13. ЧУГУНОВ, А.А. *Ответственность за убийство, совершенное в состоянии аффекта* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008. 25 с.
14. ТУХБАТУЛЛИН, Р.Р. *Умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта: общая характеристика и вопросы квалификации* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2005. 22 с.
15. ЗАГОРОДНИКОВ, Н.И. *Преступления против здоровья*. Москва: Юридическая литература, 1969. 168 с.
16. ТКАЧЕНКО, В.И. *Ответственность за умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта*. Москва: РИО ВЮЗИ, 1979. 337 p.
17. ТКАЧЕНКО, Т. Уголовно-правовое значение аффекта. В: *Законность*, 1995, №10, с.5-9. ISSN 0869-4486
18. ШАРАПОВ, Р.Д. *Физическое насилие в уголовном праве*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 298 с. ISBN 5-94201-005-6

19. ДАНІЛЬЧЕНКО, І.Р. Визначення насильства у кримінальному праві. В: *Актуальні проблеми держави і права*. Вип.32, 2007, с.155-160. ISSN 2309-818X
20. BRÎNZA, S. Infracțiunile prevăzute la art.146 și la art.147 CP RM: aspecte teoretice și practice. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”*. Seria „Științe sociale”. Chișinău: CEP USM, 2014, nr.3, p.86-104. ISSN 1814-3199
21. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor*, nr.23 din 28.06.2004. [Accesat: 12.04.2018] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=310
22. КОЛЕСНИКОВ, И.С. Уголовно-правовое понятие насилия. В: *Ползуновский вестник*, 2006, №3, с.114-118. ISSN 2072-8921
23. *Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 03.05.2011. Dosarul nr.1ra-243/2011*. [Accesat: 09.04.2018] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
24. Legea pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.277 din 18.12.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.41-44.
25. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-469-7
26. *Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 10.05.2017. Dosarul nr.1ra-653/2017*. [Accesat: 09.04.2018] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8787
27. REGHINI, C. Aspecte teoretice și practice ale intenției repentine. În: *Teorii și practici ale guvernării democratice: Sesiune de comunicări științifice (23-24 octombrie 2010)*. Chișinău: Elena-V.I., 2011, p.375-396. ISBN 978-9975-106-73-3
28. БОЙКО, А.М., БРИЧ, Л.П., ГРИЩУК, В.К. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юрична думка, 2010. 1288 с. ISBN 978-966-326-383-0
29. *Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 22.10.2013. Dosarul nr.1ra-772/2013*. [Accesat: 09.04.2018] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=732
30. БОРОДИН, С.В., КРИГЕР, Г.Л., КУДРЯВЦЕВ, С.В. и др. *Насильственная преступность* / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. Москва: Спарк, 1997. 139 с. ISBN 5-88914-081-7
31. ИВАНЦОВА, Н. В. Уголовно наказуемое насилие и признаки, его характеризующие. В: *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия Право. Вып.1*. Нижний Новгород: ННГУ, 2003, с.123-128. ISSN 1993-1778
32. НАКОНЕЧНАЯ, Л. Проблемы квалификации насильственных преступлений. В: *Legea și Viața*, 2013, nr.12/4, p.68-72. ISSN 1810-309X
33. BRÎNZA, S., STATI, V. Articolul 201¹ „Violența în familie” din Codul penal suferă de grave carente tehnico-legislative (Partea a II-a). În: *Revista Națională de Drept*, 2013, nr.8, p.10-14. ISSN 1811-0770
34. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP RM)*, nr.11 din 24.12.2012. [Accesat: 08.04.2018] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318
35. БАЙЛОВ, А.В. *Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків, 2004. 20 с.
36. СЕРДЮК, Л.В. *Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование* / Под ред. С. П. Щербы. Москва: Юрлитинформ, 2002. 384 с. ISBN 5-93295-059-5
37. *Kodi penal i Republikës së Shqipërisë*. [Accesat: 12.04.2018] Disponibil: www.hidaa.gov.al/ligje/kodi%20penal%20i%20rsh.pdf
38. *Kriminaalkoodeks*. [Accesat: 12.04.2018] Disponibil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/22221>
39. *Krimināllikums*. [Accesat: 12.04.2018] Disponibil: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>
40. *Эрүүгийн хууль*. [Accesat: 12.04.2018] Disponibil: <http://www.parliament.mn/files/6046>
41. *Krivični zakonik*. [Accesat: 12.04.2018] Disponibil: http://prvo.os.jt.rs/wp-content/uploads/2015/05/krivicni_akonik_cir.pdf
42. *Kazenski zakonik*. [Accesat: 12.04.2018] Disponibil: <https://zakonodaja.com/zakon/kz-1>
43. БУЖОР, В., ГУЦУЛЯК, В. Другие преступления против жизни (ст.146-150 УК РМ). Комментарий. В: *Закон и жизнь*, 2011, №4, с.8-15. ISSN 1810-3081
44. ХАКИМОВ, А.С. Привилегированные виды убийства. В: *Вестник Северо-Казахстанского государственного университета им. М.Козыбаева*, 2015, №3, с.142-151. ISSN 2309-6977
45. АБУБАКИРОВ, Ф.М. Квалификация убийств: теория и практика применения уголовного законодательства. В: *Ученые заметки ТОГУ*, 2014, Том 5, №4, с.516-521. ISSN 2079-8490
46. ДЪЯКОВ, С.В., ЖЕВЛАКОВ, Э.Н., ЗДРАВОМЫСЛОВ, Б.В. и др. *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. Б.В. Здравомыслова. Москва: Юридическая литература, 1995. 543 с. ISBN 5-7260-0763-8

47. ПОПОВ, А.Н. *Преступление, совершенное в состоянии аффекта (ст.107, 113 УК РФ)*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2004. 132 с.
48. MARIȚ, A., GEORGIAN, D. Provocarea la intenția repentină sau afectivă. În: *Administrația statului Republica Moldova la 20 de ani de independență: materiale ale sesiunii de comunicări științifice (29-30 octombrie 2011)*. Chișinău: Elena-V.I., 2012, p.543-551. ISBN 978-9975-106-73-3
49. *Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 14.11.2012. Dosarul nr. Ira-1223/2012*. [Accesat: 09.04.2018] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
50. БАУЛІН, Ю.В., БОРИСОВ, В.І., ГАВРИШ, С.Б. та ін. *Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар* / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 р. ISBN 966-313-048-2
51. *Opinie separată a judecătorului Constantin Gurschi (expusă în temeiul alin.(3) art.340 din Codul de procedură penală pe cauza penală în privința lui Stici Constantin)*. [Accesat: 09.04.2018] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
52. BOROI, A., GORUNESCU, M., POPESCU, M. *Dicționar de drept penal*. București: ALL Beck, 2004. 424 p. ISBN 973-655-435-X
53. *Кримінальний кодекс України*. [Accesat: 09.03.2018] Disponibil: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4>
54. *Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»*. [Accesat: 09.03.2018] Disponibil: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648
55. *Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбу з цими явищами»*. [Accesat: 09.03.2018] Disponibil: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648
56. *Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»*. [Accesat: 09.03.2018] Disponibil: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648
57. *Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»*. [Accesat: 12.04.2018] Disponibil: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2227-viii
58. МАСЛОВА, Е.В. *Факультативные признаки субъективной стороны состава преступления: теоретико-прикладное исследование* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 2017. 37 с.
59. БУДЯКОВА, Т.П. Виктимологическое уточнение действующей редакции статьи 107 УК РФ. В: *Всероссийский криминологический журнал*, 2017, Том.11, №2, с.380-387. ISSN 2500-4255
60. СОТУЛА, О.С. *Кримінально-правова охорона життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї (порівняльне теоретико-правове дослідження)* / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Харків, 2016. 37 с.
61. *Código Penal Brasil*. [Accesat: 12.04.2018] Disponibil: <https://iberred.org/sites/default/files/codigo-penal-brasil.pdf>
62. КРАСИКОВ, А.Н. *Ответственность за убийство по российскому уголовному праву*. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1999. 124 с. ISBN 5-292-02346-9
63. БУРДИН, В.М. *Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання*. Львів: ПАІС, 2006. 200 с.

Date despre autor:

Rodica BERDILO, doctorandă, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova; judecător, Judecătoria Chișinău.

Prezentat la 30.04.2018